

Lagutskottets betänkande

1979/80: 13

med anledning av motion om suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar

Ärendet

I motionen 1978/79: 1759 av Frida Berglund m. fl. (s, c, m) yrkas, att riksdagen hos regeringen begär kompletterande utredning och förslag till lösning av äganderättsförhållandena rörande de s. k. suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar.

I motionen lämnas en redogörelse för de historiska förhållandena varefter motionärerna erinrar om att det efter bl. a. en framställning från riksdagens sida år 1973 tillsattes en gemensam finsk-svensk utredning för att klarlägga vissa frågor om suveränitetsholmarna och att utredningen i ett år 1975 avgivet betänkande (NU 1975: 26) lade fram förslag till lösning av de besvärliga äganderättsförhållandena. Motionärerna erinrar vidare om att en proposition hade aviserats år 1977 men att den aldrig kom. Förslaget synes sedan ha lagts åt sidan.

Enligt motionärernas mening är det angeläget att snara åtgärder kommer till stånd. Igenväxningen av holmarna sker nu i en takt som gör att det snart inte kommer att vara praktiskt möjligt att återställa den kulturmiljö som odlingen skapat. Detta gäller såväl den öppna landskapsbilden som den typiska floran. Holmarnas speciella rättsliga status är f. n. ett avgörande hinder mot erforderliga naturvårdsåtgärder. Ägosplittringen försvårar också möjligheterna att göra slätter och betesgång mera lönsam.

Motionärerna förmodar att anledningen till att utredningens förslag inte lett till några åtgärder kan vara den kritik som riktats mot förslaget. Enligt motionärernas mening bör en kompletterande utredning komma till stånd. En sådan utredning bör utgå från den tidigare utredningens förslag och däröver inhämtade remissyttranden och genomföras skyndsamt, så att förslag till lösning av äganderättsförhållanden beträffande suveränitetsholmarna snarast kan föreläggas riksdagen.

Med anledning av att det förväntades en proposition på grundval av det ovannämnda betänkandet från den finsk-svenska utredningen om suveränitetsholmarna företog lagutskottet i september 1977 en resa i Torne-dalen, varvid utskottet besökte några av holmarna i Hietaniemiselet samt Kylänsaari vid Pello. Vid sammanträde i Hedenäset inhämtade utskottet synpunkter på utredningens förslag från företrädare för myndigheter, Övertorneå kommun samt berörda byar. I finska Pello lämnades vissa synpunkter av företrädare för Pello kommun.

Uppgifter om suveränitetsholmarna

Historik

I fredstraktaten i Fredrikshamn den 17 september 1809 stadgades att gränsen mellan Sverige och Ryssland skulle i Torne och Muonio älvar gå i strömfåran, att öster om fåran belägna öar skulle tillhöra Ryssland och väster om fåran belägna öar tillhöra Sverige. Byarna vid de nya gränsälvarna hade i avsevärd utsträckning ägor på båda stränderna och på holmarna i älvarna. Det krävdes därför särskilda åtgärder för att upphäva ägoblandningen. Enligt gränsregleringstraktaten den 20 november 1810 skulle ägor på fasta landet utbytas så långt som möjligt och andra erforderliga jordöverlåtelse skulle ske inom viss tid. Beträffande holmarna föreskrevs att de skulle få behållas av de dåvarande ägarna men också beträffande holmarna skulle utbyten ske så att de om möjligt kom att i sin helhet tillhöra ettdera riket. För de holmar beträffande vilka sådant utbyte ej kunde genomföras skulle innehavarna erlägga en s. k. suveränitetsavgift till bevis om att de erkände "att det område, varav de hava nyttjanderätten, tillhör den andra regeringen (appartient à l'autre Souverain)". Holmarna benämnes därför suveränitetsholmar.

De avtalade ägoregleringarna mötte åtskilliga svårigheter och tog lång tid. Efter förhandlingar mellan särskilda kommissarier överenskom (konvention den 17 januari 1821) att erforderliga utbyten skulle ske vid förrättningar. Sedan dessa slutförts hölls överläggningar för att avgöra tvistefrågor och verkställa fastställelseprövning. Vissa beslut rörande holmarna intogs i ett protokoll den 3 september 1823. Dessa beslut innebar bl. a. att 'egarne' till holmarna är berättigade endast till marken och därav följande avkomst men icke till fiskevattnet invid holmarna och att inga andra hus än sådana som är nödvändiga för inbärgandet av gröda må uppföras på holme inom det andra riket.

Enligt en år 1823 upprättad förteckning hade svenska undersåtar 15 holmar i Finland, varav fyra endast delvis, och finska undersåtar 36 holmar i Sverige, varav en endast delvis.

Antalet suveränitetsholmar uppgår till 51 och den sammanlagda arealen till ca 1000 hektar, varav ungefär hälften belöper på svenska holmar i Finland och ungefär hälften på finska holmar i Sverige. Holmarna har utmärkts på en i *bilaga 1* intagen kartskiss.

I fastighetsbildningshänseende är förhållandena olika i Finland och Sverige. De av svenskar innehavda holmarna i Finland ingår i innehavarnas svenska fastigheter och har vid skiften m. m. behandlats såsom tillhörigheter till dessa. Meddelade lagfarter och inteckningar omfattar även dessa holmar. Holmarna är inte redovisade i finländska jordregister eller lagfartsböcker.

De inom Sverige belägna suveränitetsholmarna, vilka i Sverige redovisas i jordregistret såsom särskilda enheter, har vid lantmåteriförrättningar i

Finland konsekvent hållits utanför delningar av de finska fastigheter vartill de nyttjas. Holmarna har i stället i stor utsträckning sänjedelats.

Den rätt varmed suveränitetsholmarna besittes är säregen. I 1810 års gränsregleringstraktat användes uttryck som tyder på att rätten betraktades som äganderätt men det talades också om nyttjanderätt. Det sätt varpå rätten i skilda sammanhang behandlats talar dock för att den rätt varmed holmarna besittes ur praktiska synpunkter är att jämställa med äganderätt.

Suveränitetsavgiften, som i dagens penningvärde är enbart symbolisk, utgjorde från början för de finska fastighetsägarna 48 kopek och för de svenska 8 skilling banco årligen per holme, vilket sedermera ansetts motsvara 25 öre. Den såvitt bekant sista suveränitetsavgiften torde ha utgått från Koivukylä by. Avgiften som var 2: 75 kr. betalades ur bykassan sista gången år 1958. Hietaniemi kommun övertog därefter betalningen. År 1969 när Hietaniemi kommun gick upp i Övertorneå kommun upphörde slutligen betalningen.

Aktuella fastighetsförhållanden

Suveränitetsholmarna är till antalet totalt 51. Av de *svenska holmarna* i Finland är samtliga utom fyra mindre holmar koncentrerade till det s. k. Hietaniemiselet i södra delen av Övertorneå kommun. Arealen på holmarna i Hietaniemiselet uppgår till 480 hektar. Av de övriga holmarna ligger en holme, Danskisaari, nära Haparanda-Torneå och omfattar ca 15 hektar. De återstående tre holmarna, Lombolosaari och Luntanginsaari i Muonio älv samt Nilivuopionsaari i Könkämä älv omfattar tillsammans ca två hektar.

Antalet fastigheter med mark på holmarna uppgår till ca 260. Antalet ägoskiften vari holmarna uppdelats är ca 370. Att antalet ägoskiften är större beror på att det i flera fall förekommer att en fastighet har ägor på mer än en holme. Omkring 60 procent av skiftena är mindre än en hektar. Endast fyra av skiftena överstiger fem hektar. Ägosplittringen är alltså stor.

Suveränitetsholmarna i Hietaniemiselet tillhör fastigheter i fyra socknar (Övertorneå, Hietaniemi, Karl Gustav och Nedertorneå). En stor del av holmskiftena är belägna på stort avstånd från fastigheternas brukningscentra. Avstånd på upp till 40 km förekommer.

De 36 *finska suveränitetsholmarna* på den svenska sidan om gränsen omfattar totalt ca 515 hektar. De är *genomsnittligt* väsentligt mindre än de svenska och har ett betydligt nordligare läge. De båda sydligaste holmarna Kyläsaari om 97 hektar och Leipionsaara (Leipiösaari) om knappt 0,5 hektar ligger i Torne älv vid Pello i svenska Övertorneå kommun omkring 11 mil från kusten. Vid finska Kolari, 6 mil norr om Pello, finns i Muonio älv holmen Ylineniitusaari (Väyläsaari) om 14 hektar. Samtliga övriga 33 holmar är fördelade på en ca 3,5 mil lång sträcka av älven i nordligaste delen av Pajala kommun.

+1 *Riksdagen 1979/80. 8 saml. Nr 13*

De finska holmarna har genomgående sämjedelats. På vissa håll har sämjedelningarna gjorts om systematiskt efter vissa tidsintervaller. Ibland har, när delägarantalet ökat, ägarna fått turas om att nyttja suveränitetsägor endast vissa år. Gränserna mellan sämjelotterna är ofta otydliga. Holmarna är inte redovisade i finska jordregister eller lagfartsböcker. I det svenska jordregistret har de redovisats som särskilda enheter betecknade "krono under allmän disposition". Däremot har de ej upptagits i svenska fastighetsböcker. Det är således mycket besvärligt att fastställa vilka fastighetsägare som nu har rätt till holmarna.

Frågans tidigare behandling

Vid en *gränsöversyn år 1888* konstaterades att den i Hietaniemiölet belägna suveränitetsholmen Kortetsaurukka som innehades av svenskar saknades på tidigare karta. Eftersom gränsen skulle ha löpt tvärs över holmen, justerades gränsen så att holmen kom på den ryska sidan om gränslinjen.

Ny *gränsöversyn* skedde 1926–1927. I samband därmed överenskom de svenska och finska regeringarna att en översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland skulle göras vart tjugufemte år och att denna översyn skulle avse en fullständig undersökning av gränsens sträckning samt underhåll av samtliga gränsmarkeringar med undantag av riksrös som endast anger tillhörighet till ettdera landet, s. k. nationalitetsrös.

Översyn av gränsen mellan Sverige och Finland verkställdes år 1956 under ledning av svenska och finska delegationer. Sedan översynen slutförts redovisade den svenska delegationen sitt arbete med skrivelse den 9 maj 1957. Delegationen hemställde därvid att till särskilt övervägande måtte upptagas frågan om en flyttning av riksgränsen på tre platser där gränsen nu framgår i en uppgrundad gren av älvfåran. En sådan flyttning skulle beröra vissa suveränitetsholmar och därför vara förenad med olika svårigheter främst sammanhängande med äganderätten till och fastighetsbildningen inom holmarna och angränsande vattenområden.

I en särskild framställning den 9 maj 1957 hemställde den svenska gränsdelegationen, att Kungl. Maj:t gemensamt med Finlands regering skulle överväga att närmare utreda förutsättningarna för att överföra samtliga suveränitetsholmar till innehavarnas fulla äganderätt. Till stöd för framställningen åberopades bl. a. de svårlösta situationer som kan uppkomma om – såsom här i viss mån skett – ett lands lagstiftning, domstolsväsende och förvaltning utsträcks till ett annat lands territorium. Vidare skulle en åtgärd av föreslagen beskaffenhet innebära att suveränitetsavgifterna kunde avskaffas.

Motsvarande framställningar överlämnades av den finska gränsdelegationen till vederbörande ministerium i Finland.

Vid remissbehandlingen av den svenska gränsdelegationens framställningar uttalades starka sympatier för en utredning om suveränitetsholmarnas rättsliga ställning och framtida status. En sådan utredning ansågs nödvändig även med hänsyn till behovet av åtgärder för avhjälpan av ägosplittringen.

I beslut den 17 februari 1961 godkände Kungl. Maj:t den verkställda gränsöversynen. Denna innebar dels att gränsen på två ställen skulle löpa utmed räta linjer mellan riksrösen i stället för i de numera otydliga bäckfåror, dels att den svenska staten tillhöriga holmen Niittysaari i Muonio älv överfördes till Finland. Beträffande framställningarna om ytterligare åtgärder för riksgränsens förflyttning till djupfåran i särskilda fall och om utredning beträffande suveränitetsholmarna förklarade sig Kungl. Maj:t vilja meddela beslut senare.

Den 16 september 1971 träffades en *gränsälvöverenskommelse* mellan Sverige och Finland. Överenskommelsen har trätt i kraft den 1 januari 1972. För tillämpning av överenskommelsen har inrättats en gemensam finsk-svensk gränsälvskommission med kansli i Haparanda.

Frågan om suveränitetsholmarna i Torne älv aktualiserades *år 1972* i den svenska riksdagen. I en fempartimotion (mot. 1972: 741) anfördes att holmarna tidigare hade utnyttjats för slätter men att så inte längre var fallet. Holmarna befann sig enligt motionärerna i ett mer eller *mindre* framskridet igenväxningsstadium. Motionärerna underströk behovet av naturvårdande åtgärder i syfte att återställa suveränitetsholmarnas öppna landskapsbild och framhöll att finsk-svenska gränsälvskommissionen borde vara ett lämpligt samrådsorgan. Med bifall till motionen anhöll riksdagen (JoU 1972: 12, rskr 1972: 103) hos Kungl. Maj:t att motionen skulle överlämnas till gränsälvskommissionen.

År 1973 tillkallades en svensk och en finsk sakkunnig för att utreda vissa frågor om suveränitetsholmarna. Utredningen antog benämningen *finsk-svenska utredningen om suveränitetsholmarna*. Den ovannämnda motionen överlämnades till den svenska utredningsmannen. Utredningen avgav hösten 1975 betänkandet (NU 1975: 26) *Suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar*. I betänkandet lades fram förslag till överenskommelse mellan Sverige och Finland om suveränitetsholmarna i nämnda älvar. Utredningen anför i sin sammanfattning bl. a. följande.

Holmarna, som ursprungligen ofta utgjorde de för försörjningen värdefullaste ägorna, brukas numera i endast obetydlig utsträckning. Den tilltagande igenväxningen på holmarna är till skada för den öppna landskapsbilden i Tornedalen.

Utredningen anser att konstruktionen med suveränitetsholmar bör avskaffas och har övervägt tre huvudalternativ till lösning som innebär att konstruktionen försvinner. Ändring av riksgränsen är i och för sig det naturligaste alternativet men skulle innebära betydande avsteg från den

hittills tillämpade principen att riksgränsen skall följa djupfåran i gränsälvarna och skulle enligt utredningens mening med säkerhet medföra olägenheter som avsevärt överstiger fördelarna. Utredningen föreslår däremot att riksgränsen flyttas till djupfåran i tre fall där riksgränsen vid den senaste gränsöversynen gick fram i en uppgrundad gren av älven. Denna flyttning berör några suveränitetsholmar.

Ett andra alternativ är överföring av suveränitetsholmarna till innehavarnas fulla äganderätt. Detta alternativ skulle innebära att man lägger på fastighetsägarna det besvär som det kan innebära att ha särskilda fastigheter i ett annat land. Det skulle inte heller lösa de finska äganderättsproblemen och skulle på sikt skapa oklara äganderättsförhållanden även för de svenska holmarna. Utredningen anser alltså att detta alternativ inte kan förordas.

Utredningen föreslår i stället att staterna löser in holmarna, vilket skulle ge staterna fria händer att gemensamt komma överens om naturvårdande åtgärder på holmarna och om holmarnas framtida användning. Ett inlösenförfarande skulle också åstadkomma fullständig ordning i fastighetsförhållandena.

Utredningen föreslår att den svenska staten skall lösa in de svenska holmarna med tillämpning av den svenska expropriationslagen och att den finska staten skall lösa in de finska holmarna med tillämpning av den finska expropriationslagen samt att länderna därefter träffar särskild överenskommelse om utbyte av holmarna och om deras framtida användning.

Utredningen har uppskattat kostnaden för ett inlösenförfarande till 2–4 miljoner kronor för varje land.

Utredningens förslag har *remissbehandlats* både i Sverige och i Finland. I Sverige tillstyrks förslaget till överenskommelse eller lämnas utan erinran av det övervägande flertalet av remissinstanserna. Förslaget tillstyrks av bl. a. *länsstyrelsen* och *lantbruksnämnden i Norrbottens län*, *kammarkollegiet*, *lantbruksstyrelsen*, *lantmäteriverket* och *Svenska naturskyddsföreningen*.

Förslaget avstyrks av *Övertorneå kommun*, *byamännen i Koivukylä*, *Haapakylä-Matarengi*, *Ruskola* och *Vitsaniemi* samt av *Lantbrukarnas riksförbund (LRF)* och *Lantbrukarnas länsförbund i Norrbotten*. Dessa remissinstanser motsätter sig att de svenska suveränitetsholmarna löses in och överlämnas till Finland. Däremot ställer de sig positiva till natur- och landskapsvårdande åtgärder på holmarna.

En sammanställning av remissvaren har tagits in i *bilaga 2*.

När det gäller remissbehandlingen i Finland är enligt vad som upplysts mottagandet blandat. Jord- och skogsbruks- samt försvarsministerierna liksom även lantmäteri- och forststyrelserna samt Vasa hovrätt tillstyrker i princip det i betänkandet föreslagna inlösenförfarandet. Finansministeriet och länsstyrelsen i Lapplands län motsätter sig inlösenförfarandet. På lokal nivå är förhållandet till förslaget negativt eller positivt beroende på om de berörda skulle komma att avstå från holmbesittningarna eller inte.

Ny översyn av riksgränsen mot Finland

En ny gränsöversyn skall göras år 1981. Till denna översyn har en finsk gränskommission tillsatts genom beslut den 23 februari 1979.

Efter framställning från lantmäteriverket har regeringen den 13 september 1979 förordnat att en översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland skall göras av en svensk gränskommission gemensamt med den redan tillsatta finska gränskommissionen. Gränsöversynen skall innefatta en fullständig översyn av riksgränsen från Trerikrsröset vid Koltajärvi till öppen sjö vid Bottenviken samt på skäret Märket i Ålands hav. Därvid förutsätts att riksgränsen flyttas i tre fall vid vissa suveränitetsholmar – som angivits av 1955 års gränsdelegation och av den finsk-svenska utredningen om suveränitetsholmarna.

Det kan anmärkas att lantmäteriverket i sin skrivelse anfört att man förutsatt att frågorna om en eventuell allmän avveckling av suveränitetsrätten och de åtgärder i fråga om fastighetsbildning, fastighetsregistrering osv. som erfordras i detta sammanhang upptas i särskild ordning och att deras behandling sker i nära anslutning till gränskommissionens arbete dock utan att tillåtas försena gränsöversynen i övrigt.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet en motion om de s. k. suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar.

Genom freden i Fredrikshamn år 1809 mellan Sverige och Ryssland kom Torne, Muonio och Könkämä älvar att utgöra gräns mellan Sverige och Finland. Enligt fredstraktaten skulle riksgränsen gå i strömfåran. Hemanen längs de nya gränssälvorna hade i stor utsträckning ägor på båda sidor om älven och på holmar i älven. Genom ett riksgränssägutbyte försökte man samla de svenska resp. finska fastighetsägarnas ägor på den egna sidan om gränsen. Enligt en särskild överenskommelse år 1810 fick dock ägor på holmarna som inte kunde bytas ut fortfarande innehas av fastighetsägarna i det andra landet. På detta sätt kom svenska medborgare att ha rätt till 15 holmar i Finland, varav fyra dock endast delvis, samt finska medborgare att ha rätt till 36 holmar i Sverige, varav en endast delvis. Holmarnas totala areal utgör nu ungefär 500 hektar i vardera landet. Som bevis på att holmarna tillhörde det andra landet skulle innehavarna betala en suveränitetsavgift. Avgiften, som sedermera ansetts motsvara 25 öre per holme, upphörde så sent som 1969. Uttrycket suveränitetsavgift har gett holmarna benämningen suveränitetsholmar.

Holmarna har fastighetsrättsligt behandlats helt olika i Sverige och Finland. I Sverige har holmar, som tillkommer svenska fastigheter, beaktats vid fastighetsbildningsåtgärder och meddelade lagfarter och inteckningar omfattar även de i Finland belägna holmarna. Ägosplittringen på holmarna

är dock stor. I Finland har de i Sverige belägna holmarna helt lämnats utanför vid skiften m. m. Holmarna har i stället sänjedelats. Detta har skett på ett sätt som gör det mycket svårt att nu fastställa vilka fastighetsägare som har rätt till holmarna.

Vid den senaste gränsöversynen 1956–1957 uppkom bl. a. fråga om en flyttning av riksgränsen på tre platser, där gränsen numera går i en uppgrundad gren av älven. En sådan flyttning skulle beröra vissa suveränitetsholmar och var därför förenad med svårigheter med hänsyn till holmarnas speciella karaktär. De båda gränsdelegationerna hemställde i särskilda skrivelser att Sveriges och Finlands regeringar närmare skulle undersöka förutsättningarna för att avskaffa systemet med suveränitetsholmar och för att överföra holmarna till ägarnas fulla äganderätt. I samband med att gränsöversynen i övrigt fastställdes år 1961 förklarade sig regeringen vilja meddela beslut senare i fråga om åtgärder för riksgränsens förflyttning till djupfåran i de ovan angivna fallen och i fråga om utredning beträffande suveränitetsholmarna.

Sedan frågan om suveränitetsholmarna åter aktualiserats år 1972 med anledning av en fempartimotion tillsattes år 1973 den finsk-svenska utredningen om suveränitetsholmarna. Utredningen avgav år 1975 ett betänkande med förslag till överenskommelse mellan Sverige och Finland om suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar. Som framgår av redogörelsen ovan för utredningens förslag (s. 5–6) innebär förslaget att konstruktionen med suveränitetsholmarna avskaffas. Detta skall ske genom att dels den svenska staten löser in de svenska holmarna i Finland med tillämpning av den svenska expropriationslagen, dels att den finska staten löser in de finska holmarna i Sverige med tillämpning av den finska expropriationslagen. Därefter skall enligt förslaget länderna träffa särskild överenskommelse om utbyte av holmarna och om deras framtida användning. Utredningen har uppskattat kostnaderna för ett inlösenförfarande till 2–4 milj. kr. i varje land.

Utredningsbetänkandet har remissbehandlats såväl i Sverige som i Finland men har i övrigt ännu inte föranlett några åtgärder.

I motionen hävdas att det är angeläget att snara naturvårdsåtgärder kommer till stånd. Enligt motionärerna sker igenväxningen av holmarna nu i en takt som gör att det snart inte kommer att var praktiskt möjligt att återställa den kulturmiljö som odlingen skapat. Detta gäller såväl den öppna landskapsbilden som den typiska floran. I motionen framhålls vidare att alla åtgärder förhindras av holmarnas speciala rättsliga status och den svåra ägosplittringen. Motionärerna förmodar att anledningen till att utredningens förslag inte genomförts kan vara den kritik som riktats mot förslaget. Motionärerna hemställer därför att riksdagen hos regeringen skall begära en kompletterande utredning som bör ske skyndsamt och grunda sig på den tidigare utredningens förslag jämte däröver inhämtade remissyttranden.

Utskottet vill till en början erinra om att konstruktionen med suveränitetsholmar har sin grund i att holmarna i älvarna ursprungligen ofta utgjorde de för försörjningen värdefullaste ägorna vilket medförde att det inte gick att få ett ägoutbyte till stånd. Under 1800-talet användes holmarna huvudsakligen för slätter. Holmängarna utgjorde s. k. naturängar, där vårflo den och ljuset dygnet runt under sommaren befrämjade en riklig gräs-växt. På 1930-talet började man med en intensiv foderodling och på många holmar bildades särskilda dikningsföretag. Under de senaste årtiondena har man efter hand återgått till en extensiv foderfångst och i samband med den genomgripande strukturomvandling som jordbruket i Tornedalen har genomgått, har nyttjandet av holmarna snabbt gått tillbaka för att nu i det närmaste ha upphört. Endast i några få fall förekommer det allttjämt höskörd på de svenska holmarna. Några av de finskägda holmarna vid Muonio nyttjas fortfarande som betesmark.

Det förhållandet att flertalet holmar i stort sett lämnats åt sitt öde har lett till att holmarna snabbt växer igen, något som utskottet kunde konstatera vid sitt besök i september 1977 på några holmar i Hietaniemiselet. Försök har gjorts från myndigheternas sida att komma till rätta med dessa problem. Bl. a. har länsstyrelsen i Norrbottens län alltsedan mitten av 1960-talet försökt få till stånd ett naturreservat på den i Sverige belägna holmen Kylänsaari vid Pello, vilken holme ansetts ha stort intresse från naturvårdssynpunkt. På grund av holmens karaktär av suveränitetsholme har alla sådana försök hittills misslyckats.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att snara åtgärder måste komma till stånd om inte holmarna skall växa igen så att det blir mycket svårt och kostsamt att återställa kulturlandskapet och den öppna landskapsbilden. Det kan anmärkas att Tornedalen i den svenska riksplaneringen har bedömts vara ett område av riksintresse från kulturhistorisk synpunkt. De nuvarande förhållandena innebär också en risk för uppkomsten av en oreglerad fritidsbebyggelse. Av utredningens betänkande framgår att sådan bebyggelse redan uppstått på den i Sverige belägna holmen Isosaari i Muonio älv och på den i Finland belägna holmen Danskisaari vid Tornå. Det förtjänar vidare att påpekas att flera av remissinstanserna, bl. a. lantbruksnämnden i Norrbottens län, har framhållit att efterfrågan på jordbruksmark har ökat inom området och att holmarna skulle kunna utgöra ett gott underlag för mjölk- och köttproduktion, om det hinder som nuvarande fastighetsindelning utgör undanröjs. Holmarna är i sådant hänseende enligt lantbruksnämnden likartade med en svensk holme som nu brukas som underlag för ett nyligen uppbyggt SR-företag. Utskottet vill också framhålla att det är ett intresse i sig att konstruktionen med suveränitetsholme avskaffas. Det förhållandet att ett lands lagstiftning, domstolsväsende och förvaltning utsträcks till ett annat lands territorium leder till svårösta situationer. Flera exempel härpå lämnas i utredningsbetänkandet. Enligt utskottets mening är det angeläget att riksgränsen också utgör gräns för fastighetsindelning i resp. stat.

Utredningens förslag har vid remissbehandlingen tillstyrkts av flertalet remissinstanser. Som motionärerna framhållit har dock kritik riktats mot förslaget. Framför allt har de av förslaget berörda byarna samt Övertorneå kommun motsatt sig att de i Hietaniemiområdet belägna holmarna löses in och överlämnas till Finland. Vid det sammanträde utskottet höll i Hedenäset 1977 bekräftades också att man från de svenska fastighetsägarnas sida var helt negativ till utredningens förslag. En anledning härtill kan vara att utredningen inte närmare behandlat vad som skall ske efter inlösningsförfarandet. I betänkandet anges endast att regeringarna senare skall träffa överenskommelse om utbyte mellan staterna av holmarna och om deras framtida användning. Vid sammanträdet framkom att detta av bymännen tolkats så att de för alltid skulle fråntas rätten att nyttja holmarna i Hietaniemiområdet och i stället möjligen få rätt att nyttja de ca 50 km norrut vid Pello belägna holmarna. Som framhölls av de vid sammanträdet närvarande experterna i utredningen hade detta inte varit utredningens avsikt utan man hade räknat med att intresserade fastighetsägare skulle efter holmbytena på något sätt ges möjlighet att åter nyttja holmarna i Hietaniemiområdet.

Sammanfattningsvis finner sig utskottet kunna konstatera att det föreligger ett behov av snara åtgärder. Med hänsyn till den kritik som riktats mot utredningens förslag från den lokala befolkningens sida torde det vidare vara så att förslaget inte kan genomföras i oförändrat skick. Utskottet delar därför motionärernas uppfattning att man bör göra en kompletterande utredning på grundval av det föreliggande betänkandet och däröver inhämtade remissyttranden. Det är vidare angeläget att man från den svenska regeringens sida tar upp nya förhandlingar med den finska regeringen beträffande förevarande frågor. Utskottet vill i detta sammanhang också framhålla vikten av att berörda svenska myndigheter tar kontakt med motsvarande finska myndigheter för att undersöka vilka naturvårdsåtgärder eller andra åtgärder som kan vidtas i avvaktan på att frågan om suveränitetsholmarna får sin slutliga lösning.

Med hänsyn till det anförda tillstyrker utskottet bifall till motionen 1978/79: 1759.

Utskottet hemställer

att riksdagen bifaller motionen 1978/79: 1759.

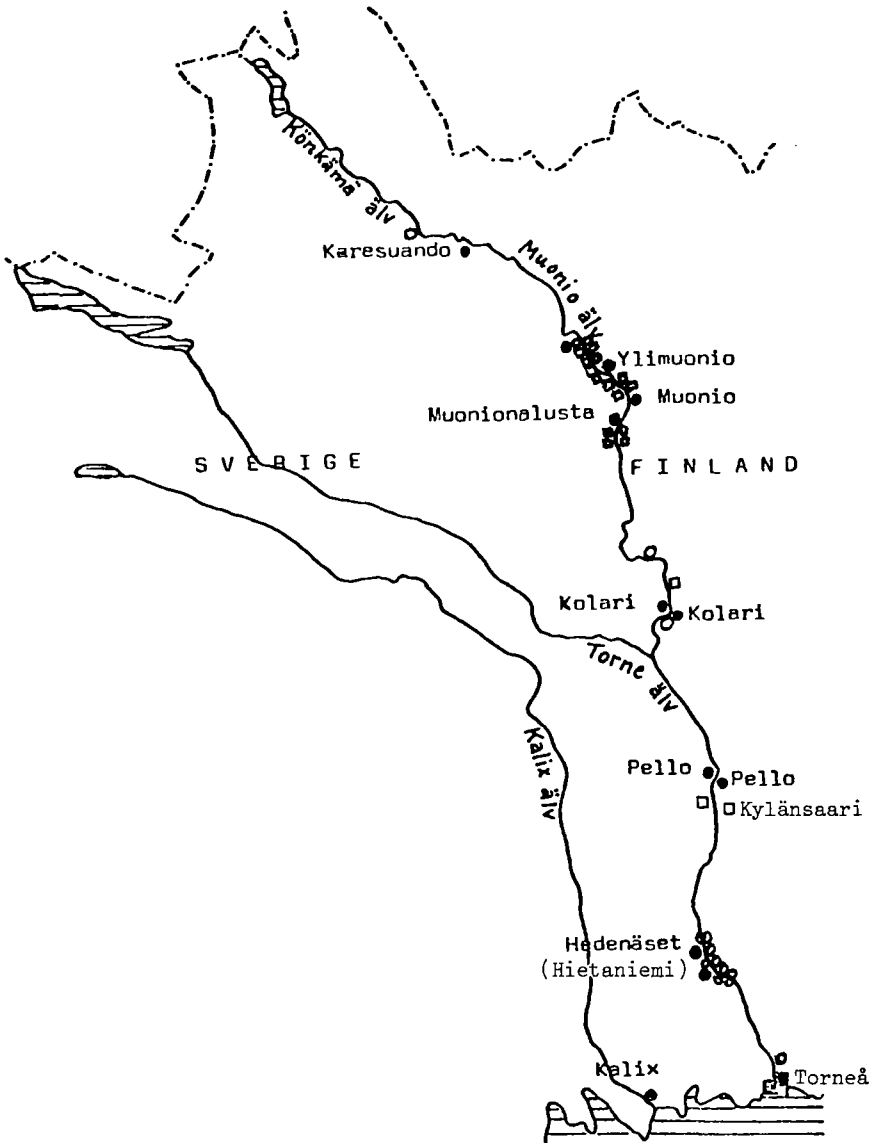
Stockholm den 6 december 1979

På lagutskottets vägnar

LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Bernt Ekinge (fp), Inger Lindquist (m), Ivan Svanström (c), Stig Olsson (s), Elvy Nilsson (s), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Olle Aulin (m), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp) och Margareta Gard (m).

Bilaga 1

- Finska holmar i Sverige
- Svenska holmar i Finland

Bilaga 2

Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (NU 1975: 26) Suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar

Länsstyrelsen i Norrbottens län, som tillstyrker förslaget, understryker att holmarnas speciella karaktär har medfört att det hittills varit omöjligt att företa exempelvis naturvårdande åtgärder på holmarna för att bevara den av ålder öppna landskapsbilden eller att göra önskvärda anordningar för allmänt friluftsliv på holmar där detta varit lämpligt och önskvärt. Länsstyrelsen har kommit till den bestämda uppfattningen att det nu, när holmarnas betydelse för jordbruket är ringa, är en lämplig tidpunkt att få till stånd en avveckling av suveränitetsholmsinstitutet. Länsstyrelsen har noga övervägt de förslag till lösningar som utredningen har redovisat. Därvid har länsstyrelsen stannat för det av utredningen förordade alternativet med inlösen. Härigenom bringas ägosplittringen att upphöra så att holmarna kan effektivare utnyttjas för jordbruksändamål, där så anses lämpligt, och staterna kan gemensamt komma överens om natur- och kulturminnesvårdande åtgärder på holmarna. Länsstyrelsen tillstyrker även det utbyte av holmar staterna emellan som utredningen har föreslagit. Länsstyrelsen räknar med att marken efter inlösen och utbyte som ett led i det nordiska samarbetet bör kunna få disponeras med arrenderätt av intresserade jordbrukare från de byar på båda sidor om riksgränsen till vilka holmarna hittills har hört. Förhandlingar om villkoren härför bör upptas mellan staterna i samband med överenskommelsen. *Lantbruksnämnden i Norrbottens län*, som också tillstyrker förslaget, anser att utredningen har undervärderat holmarnas användbarhet för jordbruk. Om det hinder som nuvarande fastighetsindelning utgör undanröjdes, skulle holmarna kunna utgöra ett gott produktionsunderlag för mjölk- och köttproduktion. De synes härvidlag i stort sett likartade med en svensk holme utanför Kuivakangas som nu brukas som underlag för ett nyligen uppyggt SR-företag. Lantbruksnämnden förutsätter i likhet med länsstyrelsen att marken efter inlösen kan disponeras av intresserade jordbrukare och att man, som ett led i det nordiska samarbetet, bör som underlag för statligt stöd till jordbrukare i Sverige kunna godta ett långtidsarrende i Finland. *Lantbrukssstyrelsen*, som tillstyrker förslaget, anser att suveränitetsholmarna numera har mycket liten betydelse från jordbrukssynpunkt. Detta sammanhänger delvis med nuvarande äganderättsförhållanden. Inlösen skulle möjliggöra strukturförbättringar och kunna leda till ett mera aktivt jordbruk på holmarna. Även naturvårdande insatser skulle avsevärt underlättas. Arrendeavtal för svenska jordbrukare beträffande holmarna i Hietaniemiområdet är möjliga, även om staterna i ett senare skede byter mark. Frågan bör enligt lantbrukssstyrelsens mening i vart fall tas i beaktande vid ett sådant byte. I den mån försäljning skall ske av inlösta områden i Sverige bör försäljningen ske i samråd med lantbruksnämnden.

Kammarkollegiet, som tillstyrker förslaget, konstaterar att det förhållandet att holmarna numera endast i mycket ringa utsträckning nyttjas för bete och slätter inte i och för sig utgör tillräcklig grund för att frånta innehavarna rätten till holmarna. Holmarna är emellertid i kraftig igenväxning, och det föreligger ett starkt naturvårdsintresse att kunna genom åtgärder återställa och vidmakthålla det väsentliga inslag i kulturlandskapet som holmarna utgjort. Utredningens förslag att avskaffa konstruk-

tionen med suveränitetsholmar har sin grund mindre i institutets säregna rättsliga karaktär än i de naturvärden som holmarna tillmäts. Överenskommelsen måste innefatta ett åtagande av staterna att påta sig ansvaret och kostnaderna för de landskapsvårdande åtgärder m. m. som förutsatts av utredningen. Det bör alltså inte få hända att holmarna sedan de väl lösts in av staterna – beroende exempelvis på prioriteringen på naturvårdens område – bara lämnas åt sitt öde. Svenska försök att bilda naturreservat på Kylänsaari, som ligger i Sverige, har strandat, eftersom det var omöjligt att få grepp om den finska sakägarkretsen. *Naturvårdsverket* anser att Ojasensaari, Kylänsaari samt holmarna i Hietaniemiområdet tilldrar sig störst vetenskapligt intresse och de är väl lämpade att avsättas som naturreservat. *Naturvårdsverket* saknar möjlighet att närmare precisera de holmar för vilka förklaring som naturvårdsområde är mest motiverade men ser ingen uppenbar anledning att motsätta sig de av utredningen lämnade åtgärdsförslagen. En expropriation av samtliga holmar enbart av naturvårdsskäl synes dock inte motiverad. Under förutsättning att särskilda medel kan ställas till förfogande och under förutsättning att holmarna kan skiftas på ett för naturvärden tillfredsställande sätt, torde utredningens förslag utgöra det på lång sikt mest fördelaktiga alternativet för bibehållande av älvmiljön som en levande kulturbygd. Vid engångsröjning av de mest värdefulla objekten bör särskilda AMS-bidrag kunna utgå. Reglerat i 5–10-åriga skötselavtal torde därefter vissa skötsel- och transportbidrag kunna stimulera kreaturshållningen på de objekt som från naturvårdssynpunkt bedöms som mest angelägna att hålla under bet. *Svenska naturskyddsföreningen* tillstyrker förslaget, eftersom det skulle skapa större klarhet och därmed bättre grund för fortsatta naturvårdsåtgärder. Att holmarna kommer i statlig ägo gynnar reservatsbildning och liknande åtgärder i området. Hela Torneälvens vattensystem och dess dalgång har från naturvårdssynpunkt mycket stort värde. Föreningen betonar att snara buskröjningar och andra naturvårdsåtgärder är nödvändiga i Tornedalen, oavsett om utredningens förslag genomförs eller inte. *Luleå tingsrätt* framhåller att naturvårdsintressena naturligen avser dalgången i dess helhet och att det därför behövs en överenskommelse om framtida användning som omfattar även bl. a. holmar som inte är suveränitetsholmar och sådana delar av holmar som inte har status av suveränitetsholme.

Enligt *lantmäteriverkets* mening innebär utredningens förslag den mest ändamålsenliga lösningen på föreliggande problem. Från fastighetsregistersynpunkt torde det föreslagna inlösen- och utbytesförfarandet inte innebära några svårigheter. Någon föreskrift om att fastigheterna så snart utbyte skett skall avföras från det svenska fastighetsregistret torde inte behövas. *Överlantmätarmyndigheten i Norrbottens län* anser att det förfarande som utredningen har föreslagit för att upphäva suveränitetsholmarna är lämpligt för att eliminera nuvarande oformligheter och för att tillskapa de förutsättningar som behövs för en ändamålsenlig skötsel av holmarna. De båda alternativ till inlösenförfarande som utredningen har utredning men förkastat synes leda till inte godtagbara resultat. Så gott som i samtliga fall som överlantmätarmyndigheten har kommit i kontakt med har den fastighetsrättsliga konstruktionen med suveränitetsholmar vållat svårbevästrade problem som trots tidsödande och för samhället kostsamma utredningar ändå resulterat i bestående oklarheter. Under de senaste årtiondena har holmarna praktiskt taget upphört att användas i jordbruket. Samtidigt har naturvårdsintressen alltmer trätt i förgrunden. Holmarnas egenskap av suveränitetsholmar har därvid visat sig i många fall vara

avgörande hinder mot önskvärda åtgärder. Ett exempel är den finska suveränitetsholmen Kylänsaari, som har ett betydande värde från naturvårdssynpunkt. Sämjedelningarna på holmen har inte kunnat legaliseras med svensk lagstiftning, och det är också tveksamt om tvångsreglerna i den svenska naturvårdslagstiftningen är tillämpliga, eftersom de skulle inkräkta på den rätt innehavarna är tillförsäkrade enligt de ursprungliga mellanstatliga överenskommelserna. Ett annat exempel där suveränitetsholmarna utgör hinder mot beslut om naturvårdsåtgärder är Hietaniemi-selet, som i den fysiska riksplaneringen angetts ha betydande värde från naturvårdssynpunkt. Enligt överlantmätarmyndigheten måste överväganden om suveränitetsholmarnas framtida status göras med beaktande av att en nations gränser generellt sett bör entydigt avgränsa det område inom vilket nationens lagstiftning är tillämplig. En riksgräns bör också utgöra yttergräns för fastighetsindelningen i respektive stat. Den s. k. suveränitetsrätten utgör ett undantag från dessa principer som var motiverat då det tillkom med hänsyn till den livsviktiga betydelse holmarna då hade för bygdens näringsliv. Holmarna har numera inte alls sådan betydelse. Deras rättsliga status har i stället blivit ett avgörande hinder för en ändamålsenlig markanvändning till gagn för bl. a. bygden. – Överlantmätarmyndigheten framhåller att åtskilliga fördelar står att vinna med att länsstyrelsen, i enlighet med förslaget, bemyndigas att föra statens talan. Buskröjning m. m. på holmarna måste vidtas så snart som möjligt och redan innan utbyte sker. Länsstyrelsen är härvid naturlig förhandlingspart. I uppdraget åt länsstyrelsen bör även ingå att överväga de villkor som bör avtalas i den framtida överenskommelsen om utbyte av de inlösta holmarna. Bäst förenligt med de lokala intressena och de starka naturvårdsintressena skulle vara om holmarna efter iståndsättningsåtgärder kunde återföras i jordbruksproduktionen. Betydligt bättre förutsättningar härför uppstår sedan inlösenförfarandet eliminerat ägosplittringen och övriga oklara rättsförhållanden. Åtminstone för Hietaniemi-selet bör från svensk sida eftersträvas att det inom ramen för finsk lagstiftning ges möjligheter för svenska jordbrukare att nyttja holmägorna. Intresse härför finns från jordbruksynpunkt.

Luleå tingsrätt anser att utredningens förslag erbjuder ett gott och från rättssäkerhetsynpunkt betryggande alternativ för att avskaffa den föråldrade och opraktiska konstruktionen med suveränitetsholmar. Med nuvarande ordning kommer landskapsbildens påverkas genom att holmarna successivt förbuskas och växer igen. Åtminstone på sikt uppkommer också ofrånkomligen frågor om ändrad markanvändning, främst för fritidsändamål. Tingsrätten anser att ojämnheten i rådande brukningsförhållanden får beaktas vid bestämmande av ersättning. – Tingsrätten delar utredningens uppfattning att rätten till suveränitetsholmarna bör behandlas som äganderätt. Det måste dock framhållas att detta inte leder till att nu gällande rätt till holmarna i något avseende utvidgas utöver vad som gäller enligt 1823 års kungörelse. – Tingsrätten finner att alternativet med en ändring av riksgränsen medför sådana avsevärda olägenheter att en sådan lösning inte bör tillgripas. Tingsrätten anser det vidare uppenbart att alternativet med att överföra holmarna till innehavarnas fulla äganderätt inte bör komma i fråga. Utomordentliga komplikationer skulle uppkomma i fråga om fastighetsindelning och lagfartsförhållanden enligt svensk lagstiftning. Närmast olösliga problem skulle uppkomma om svenska lagfartsregler skulle tillämpas på sämjedelade ägor inom nuvarande finska suveränitetsholmar. Det skulle också krävas svenskt tillstånd för förvärv mel-

lan finska medborgare. Tingsrättens principiella huvudinvändning är emellertid att det här skulle läggas på enskilda fastighetsägare att vara verk samma samt att underkasta sig besvär och olägenheter för genomförande av en ordning som väsentligen har till syfte att tillgodose angelägna allmänna intressen, som därtill med nödvändighet måste inkräkta på samme fastighetsägares rätt att nyttja sin egendom.

Hovrätten för Övre Norrland finner i likhet med utredningen att konstruktionen med suveränitetsholmar nu bör kunna avskaffas. De av utredningen först diskuterade alternativen för en avveckling, ändring av riksgränsen och överföring av holmarna till innehavarnas fulla äganderätt anser hovrätten medföra sådana olägenheter att de inte kan tillstyrkas. I stället bör utredningens tredje alternativ, en statlig inlösen av holmarna, genomföras. Slutresultatet bör bli att staterna förvärvar äganderätten till de holmar som ligger i det egna landet. Hovrätten anser emellertid att den av utredningen föreslagna ordningen för inlösen inte är den lämpligaste utan förordar att staterna löser in holmarna i det egna landet. Utbyte behöver då inte ske. Från svensk domstolssynpunkt torde det vara utan betydelse om svensk eller finsk rätt skall tillämpas. Domstolar saknar inte vana att tillämpa främmande rätt. De olägenheter som det kan innebära för holmarnas innehavare att mot sig få riktade anspråk på inlösen enligt grannlandets lag och att få svara inför domstol i det andra landet kan enligt hovrätten hindras genom rättshjälp från det allmänna. Utredningens förslag är enligt hovrättens mening i detta avseende förenat med betydande omgång och även i övrigt behäftat med olägenheter. Principiella betänkligheter reser sig främst mot att låta myndighet i annan stat handha rättskipningsuppgifter inom svenskt territorium, även om grundlagshinder inte föreligger däremot.

Betänkligt är vidare inte bara att annan stat skall tillåtas att inom Sverige med äganderätt förvärva fast egendom till inte obetydlig areal utan även att någon yttersta tidsgräns för utbyte inte föreslagits. Resultatet kan bli att ett långvarigt provisorium byts ut mot ett annat. I vart fall bör gälla att den stat som löser in holmarna inte får vidta mer ingripande åtgärder utan samtycke av den stat inom vars territorium holmarna är belägna.

Pajala kommun tillstyrker förslaget. Vid kontakt med berörda byamän har ingen erinran framförts mot förslaget. Kommunen anser i enlighet med önskemål från Kolari byamän att Ylinen Niitusaari (Väyläsaari) bör avsättas som naturreservat. Kommunen utgår från att holmarna i fortsättningen får arrenderas av markägare inom respektive byalag till rimliga priser för odling och bete. *Kiruna kommun* upplyser att kommunens område berörs endast såvitt avser en del av holmen Nelivuopiosaari i Könkäma älv. Företrädare för Maunu byalag, som disponerar berörd del av holmen, har inte motsatt sig inlösen, om sådan kommer till stånd i övrigt. Kommunen finner inte anledning att anföra annan mening. Kommunen ifrågasätter dock allmänt om tillräckligt starka skäl kan anses ha anförts för det föreslagna inlösenförfarandet och därpå följande ägoutbyten mellan länderna. Skälen måste vara särskilt betydande om åtgärderna skall genomföras mot lokalbefolkningens bestridande.

Haparanda kommun tillstyrker förslaget.

Förslaget avstyrks som redan angivits av sju remissinstanser. *Koivukylä byamän* har enhälligt beslutat att inte gå med på ett statligt övertagande av holmarna för överlämnande till Finland. Byamännen ställer sig positiva till natur- och landskapsvårdande åtgärder på holmarna. De begär en ny utredning med utgångspunkt i 1955 års gränsdelegationers förslag om över-

förande av holmarna till innehavarens fulla äganderätt. I den nya utredningen begär byamännen lokal representation. *Haapakylä-Matarengi* och *Vitsaniemi byamän* ansluter sig till detta yttrande. *Ruskola byamän* uttalar sig rent allmänt emot förslaget. *Lantbrukarnas länsförbund i Norrbotten* förordar också en ny utredning baserad på förslag av 1955 års gränsdelegationer om ett överförande av suveränitetsholmarna till innehavarnas fulla äganderätt. Länsförbundet framhåller att suveränitetsholmarna måste hävdas för att riksplanens intentioner i nedre Tornedalen skall kunna förverkligas och ifrågasätter om inte bildande av naturreservat vore en tänkbar lösning för att tillgodose landskapsvårdens krav. I varje fall synes detta vara en lämplig lösning beträffande de holmar i Hietaniemi-selet som nyttjas av svenskar men är belägna i Finland. Utredningens förslag skulle kunna innebära att lantbrukets intressen i den framtida användningen skulle få stå tillbaka för andra intressen, exempelvis fritidsintressen. Utredningen har väsentligt undervärderat holmarnas betydelse från jordbrukssynpunkt. Visserligen har holmarna under den senaste tioårsperioden inte utnyttjats i samma utsträckning som tidigare, men nu är enligt länsförbundets mening situationen helt annan. Efterfrågan på jordbruksmark har ökat kraftigt inom området, och holmarna skulle kunna utgöra ett gott underlag för mjölk- och köttproduktion. Länsförbundet anser alltså att holmarna i Hietaniemi-selet bör kunna utgöra en positiv faktor i strävandena att utveckla jordbruksnäringen i denna del av Tornedalen. Om holmarna överfördes till Finland skulle de knappast komma att brukas alls, vilket bör beaktas när det gäller möjligheterna till ökad landskapsvård.

Övertorneå kommun ansluter sig till de synpunkter som framförts av *Koivukylä byamän* och tillägger att en tvångsvis genomförd inlösen av holmarna och dessas överlåtande till Finland säkerligen under en lång tid skulle bli en allvarlig påfrestning i det goda gränssamarbetet. En godtagbar lösning skulle enligt kommunens mening vara att riksgränsen i Hietaniemi-selet flyttades till östra sidan av suveränitetsholmarna *Selkäsaari*, *Pappilanieta* och *Bockholmen (Pukkisaari)* – till *Pitkärannanpuras*. De delar av *Niitusaari (Niitysaari och Kuussaari)*, som utnyttjas av svenska jordägare men är belägna öster om *Pitkärannanpuras* skulle kunna överlätas åt Finland i utbyte mot södra delen av *Puitumansaari (Puittamosaari)*, vars norra del utnyttjas av svenska jordägare (se Anm.). – Alternativet att överföra suveränitetsholmarna till innehavarnas fulla äganderätt är enligt kommunens mening inte helt tillfredsställande, även om det besvär som detta kan medföra för fastighetsägarna inte bör överdrivas. Rättssäkerheten i ett annat land är nog det allvarligaste hindret för att acceptera detta alternativ. Det tredje alternativet att staterna löser in holmarna, vilket skulle ge dessa fria händer att gemensamt komma överens om naturvårdande åtgärder och om dessas framtida användning, vore enligt kommunen måhända den smidigaste lösningen, om inte detta alternativ vore förknippat med överenskommelse om utbyte av holmarna staterna emellan. De nuvarande ägarna och befolkningen i älvbyarna inom Hietaniemi församling kan enligt kommunen aldrig acceptera att holmarna, ett stenkast från byarna, överläts till Finland. Holmarna i Hietaniemi-selet är belägna på ett kort avstånd från bebyggelsen i *Koivukylä*, *Päkkilä* och *Vitsaniemi* byar.

Anm.

Yrkandet innebär att samtliga suveränitetsholmar i Hietaniemi-selet utom *Niitusaari* genom ändring av riksgränsen skulle överföras till Sverige.

Holmarna utgör en möjlighet att utveckla jordbruksnäringen i dessa byar, om områdena överförs till de aktiva jordbrukarna och får tillgodoräknas dem som underlag för statsbidrag. Detta är ett skäl mot utredningens förslag. Det andra skälet är att holmarna, om de överlämnas till Finland, rent kommunikationsmässigt är svåråtkomliga från det finska fastlandet. Att bruka holmarna från Finland är nästan omöjligt med hänsyn till långa och svårbemästrade överfartsförhållanden. De holmar som är angelägnast från landskapsvårdssynpunkt för kommunen är belägna på så långt avstånd från det finska fastlandet att finnarna knappast är intresserade av att bekosta och utföra vårdåtgärder. Det tredje skälet mot utredningens förslag är att man på den finska sidan av riksgränsen har en annan uppfattning om suveränitetsholmarnas framtida användning än den svenska gränsbefolkningen och svenska myndigheter. På den finska sidan är det aktuellt med inplantering av skog på de finska holmarna i Hietaniemiselet. – Enligt kommunen talar mycket för att den lämpligaste formen för att säkerställa naturvården på de svenska holmarna i Hietaniemiselet är bildande av naturreservat. Om enskild äganderätt bibehålls, bör enligt kommunens mening en omarrondering ske så att de skiften, som inte längre brukas och där ägarintresset är svalt, löses in. Frågan om långtidsavtal med aktiva jordbrukare avseende landskapsvården bör utredas. Huvuddelen av vårdåtgärderna skulle troligen klaras av det aktiva jordbruket.

Förslaget avstyrks slutligen även av LRF, som understryker de aktuella holmarnas betydelse från jordbrukssynpunkt. Det av utredningen föreslagna inlösenförfarandet utgör enligt LRF i själva verket en utvidgning av den svenska expropriationslagen genom att ett nytt expropriationsändamål fastställs. Eftersom ett inlösenförfarande i nu föreliggande fall har betydelse endast såvitt avser holmarna kan det enligt LRF:s mening inte vara skäl att lagstifta i frågan. Det naturligaste är därför att problemen löses genom direkta förhandlingar med de berörda markägarna. De eventuella olägenheter som kan förekomma vid nuvarande förhållanden bör inte vara så stora att det finns anledning att tillgripa tvångsinlösen.

Utredningen har vid artikel 1 i den föreslagna överenskommelsen behandlat frågan om uppgrundningar vid suveränitetsholmarna. Denna fråga berörs av några remissinstanser. *Hovrätten för Övre Norrland* finner utredningens förslag praktiskt men anser att frågan om rätten till uppgrundningarna är komplicerad och måhända i behov av ytterligare utredning. Det är därför tveksamt om överenskommelse, som även berör uppgrundningarna, bör träffas innan det kan anses någorlunda klarlagt att rätten till dessa inte tillhör ägarna till omgivande vattenområden. Ett särskilt inlösenförfarande beträffande dessa uppgrundningar låter sig väl inpassa i det inlösenförfarande som hovrätten har förordat och som innebär att svenska staten skulle lösa in holmar i Sverige och finska staten holmar i Finland. Enligt *överlantmätarmyndighetens* mening överensstämmer utredningens förslag med brukningsförhållandena och vad som allmänt i bygden ansetts gälla. Från svensk sida synes också samma uppfattning över lag ha kommit till uttryck vid lantmäteriförrättningar. Utredningens tolkning bör enligt myndighetens mening läggas till grund för de föreslagna åtgärderna. Det måste vid riksgränsäutbytet ha varit avsikten att de aktuella holmarna så som de vid varje tidpunkt såg ut avsattes som suveränitetsholmar. En absolut fixering till de strandlinjer som fanns på 1820-talet torde knappast ha avsetts. Utredningens uppfattning om att de områden av holmarna som på grund av erosion numera utgör vattenområden omfattas av inlösen utan att detta särskilt behöver utsägas ger vid handen att utredningen förutsatt

att även dessa skulle anses ingå i holmarna. Denna tolkning synes tveksam enligt överlantmätarmyndighetens mening. Utan praktiska eller andra olägenheter bör den rimligaste tolkningen i stället vara att de landområden som genom erosion täckts av vatten automatisk övergått från suveränitetsholmen till ägaren av kringliggande vattenområde. Om sådana vattenområden alltså skall anses tillhöra suveränitetsholmen kan det för vissa områden uppstå en dubbel suveränitetsrätt. Detta kan bli fallet där en holme tillvuxit in på vattenområde som uppstått till följd av erosion från en annan holme. Frågan är av praktisk betydelse, eftersom konkreta exempel på sistnämnda förhållande finns. *Lantmäteriverket* hänvisar till vad överlantmätarmyndigheten anfört angående uppgrundningar och erosion. Verket anmärker att någon viss tidpunkt eller något visst vattenstånd som man kan utgå från när man redovisar holmarnas omfattning vid expropriationen inte har angetts. En praktisk lösning är enligt verket att man i expropriationssammanhanget bestämmer sig för att utgå från den omfattning som holmarna har på de flygbilder som kommer att ligga till grund för expropriationskartan. *Luleå tingsrätt* konstaterar att den föreslagna lösningen stämmer överens med de tankegångar som legat till grund för bestämmelser i 1 kap. 6 § jordabalken. Den rätt som ägare till strandfastighet enligt förarbetena till lagrummet har till uppgrundning är av servitutsliknande karaktär i det att den är knuten till fastigheten och följer med äganderätten till denna. Rätten påminner således i avsevärd mån om den rätt med vilken innehavarna av suveränitetsholmarna besitter själva holmarna. Vid sådant förhållande och då uppgrundningarna enligt sedvana nyttjats av innehavarna saknas anledning frånga utredningens förslag i vad avser inlösen av uppgrundningarna. — 1 kap. 6 § jordabalken är tillämplig även på uppgrundningar som uppstått före jordabalkens tillkomst. — Av 11 § i den till 1821 års ägoutbyteskonvention fogade lantmätarinstruktionen framgår visserligen att endast de holmar som "tagit giltig gräsväxt" omfattades av konventionen. Det kan därför diskuteras huruvida ej endast de områden som då "tagit gräsväxt" är att betrakta som suveränitetsholmar. Emellertid finner tingsrätten att förut nämnda skäl har sådan tyngd att uppgrundningarna bör betraktas som del av holmarna.